

นักบัญชีสืบสวน

การบัญชีสืบสวน (Forensic Accounting) อาจปรากฏในชื่ออื่น เช่น Investigative Accounting หรือ Fraud Auditing เป็นต้น ในประเทศไทยมีคำให้ความหมายของ Forensic Accounting ไว้ต่างๆ กัน เช่น การบัญชีนิติเวช การบัญชีนิติเวชศาสตร์ เป็นต้น

ตามพจนานุกรมของ Webster คำว่า Forensic มีความหมายเกี่ยวกับเรื่องที่ใช้ในศาล หรือเรื่องซึ่งเป็นที่โต้เถียงกันในที่สาธารณะ (pertaining to, connected with, or used in courts of law or public discussion and debate) ว่าจะใช้ชื่อใดก็ตาม นิยามและบริการของการบัญชีสืบสวนนั้นมีความหมายมากไปกับการตรวจสอบการทุจริตที่เกิดขึ้นในองค์กร และการตรวจสอบอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ (White-collar Crime)

หน่วยงานต่างๆ ในต่างประเทศ (เช่น สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร เป็นต้น) ได้พัฒนา และผลิตนักบัญชีสืบสวน (Forensic Accountant หรือ Forensic Auditor) ออกมามากขึ้น ทั้งนี้เพื่อช่วยในการสืบหาป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ หน่วยงานดังกล่าว เช่น เอฟบีไอ (Federal Bureau of Investigation) คณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (Securities and Exchange Commission) และหน่วยงานจัดเก็บภาษีหรือกรมสรรพากร (Internal Revenue Service) เป็นต้น

ในภาคเอกชน การบัญชีสืบสวนมีบทบาทมากยิ่งขึ้น ซึ่งนอกจากจะใช้ในการตรวจสอบ การทุจริตในองค์กรแล้ว การบัญชีสืบสวนยังสามารถใช้เป็นเครื่องมือของผู้บริหารในการ สอบทานข้อเท็จจริงที่ใช้ในการวางแผนกลยุทธ์ การปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับต่างๆ การ ประเมินความเสี่ยง การจัดทำงบประมาณ การประเมินข้อมูลที่จะใช้ในการรวมกิจการ และการ ประเมินสินทรัพย์และบริการของกิจการ เป็นต้น นักบัญชีสืบสวนจะใช้ทักษะทางด้านการบัญชี และทักษะทางด้านตรวจสอบ รวมทั้งความรู้เกี่ยวกับธุรกิจและวิจารณ์ญาณในการสังเกตและ สังเกตเสียงผู้ประกอบวิชาชีพในการปฏิบัติงาน เพื่อคลี่คลายและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น

* Ph.D (Accounting) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำ ภาควิชาการบัญชี

คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

กรรมการมาตรฐานการสอบบัญชี และอนุกรรมการก้นกรองมาตรฐานการบัญชี

ประธานคณะอนุกรรมการเพื่อช่วยเหลือสภา ในการเร่งจัดทำมาตรฐานการบัญชี

และประธานคณะทำงานเพื่อติดตามมาตรฐานวิชาชีพบัญชีสากล สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์

บทบาทของนักบัญชีสืบสวน

นักบัญชีสืบสวนอาจมีบทบาทได้ในหลายลักษณะดังนี้

(1) นักบัญชีสืบสวนสามารถปฏิบัติงาน เพื่อค้นหาหลักฐานและข้อเท็จจริงตามลักษณะงานที่ได้รับมอบหมาย ในสถานการณ์นั้นๆ โดยทำงานร่วมกับผู้บริหารในฐานะผู้สนับสนุนงานบริหาร ซึ่งอาจปฏิบัติงานโดยลำพังหรือทำงานร่วมกันเป็นทีม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของงานที่ได้รับมอบหมาย เช่น เข้าไปช่วยสืบสวนการจ่ายเงินเข้าซื้อสินค้า สืบสวนสินค้าขาดบัญชีที่ผิดปกติ หรือการแก้ไขปัญหาทางบัญชีและการเงิน เป็นต้น

(2) นักบัญชีสืบสวนสามารถเข้าไปช่วยผู้บริหารในการสอบทานการปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับต่างๆ เพื่อพิจารณาถึงความเป็นไปได้ที่กิจการอาจไม่ปฏิบัติตามกฎหมายและข้อบังคับนั้น เนื่องจากกฎหมายและข้อบังคับต่างๆ อาจกำหนดสิ่งที่ผู้บริหารต้องปฏิบัติตามในการประกอบธุรกิจ กิจการบางประเภทดำเนินงานในอุตสาหกรรมที่มีกฎเกณฑ์เข้มงวด เช่น ธนาคารพาณิชย์ และบริษัทที่ประกอบธุรกิจเคมีภัณฑ์ (ซึ่งต้องปฏิบัติตามกฎหมายสิ่งแวดล้อม เป็นต้น) ในขณะที่บางกิจการอาจมีเพียงกฎหมายและข้อบังคับทั่วไปที่เกี่ยวกับการดำเนินธุรกิจนั้น เช่น กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยและสุขภาพของพนักงานและการจ้างงาน

นอกจากนี้ นักบัญชีสืบสวนยังอาจเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายเพื่อป้องกันการละเมิดกฎหมายและข้อบังคับนั้น นโยบายดังกล่าว อาจรวมถึงการติดตามข้อกำหนดทางกฎหมาย เพื่อให้มั่นใจว่าได้มีการกำหนดระเบียบวิธีปฏิบัติงานไว้สอดคล้องกับข้อกำหนดดังกล่าว รวมทั้งการจัดให้มีระบบการควบคุมภายในหรือระเบียบวิธีปฏิบัติที่เหมาะสม และกำหนดให้มีการปฏิบัติตามระบบนั้น การจัดเก็บตัวชี้วัดกฎหมายที่สำคัญ ซึ่งกิจการต้องปฏิบัติตามสำหรับอุตสาหกรรมนั้นๆ และการปฏิบัติงานร่วมกับที่ปรึกษาทางกฎหมายเพื่อช่วยในการติดตามดูแลการปฏิบัติตามข้อกำหนดทางกฎหมาย เป็นต้น

(3) นักบัญชีสืบสวนอาจเข้าไปมีส่วนร่วมในหน่วยงานรัฐบาลในส่วนที่เกี่ยวกับการสอบทานการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ข้อบังคับ เช่น การสอบทานการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์หรือข้อบังคับของหน่วยงานต่างๆ ในโครงการเงินอุดหนุนและเงินช่วยเหลือจากรัฐบาล เป็นต้น

(4) ในส่วนที่เกี่ยวกับคดีความตามกฎหมาย (Litigation) นักบัญชีสืบสวนอาจเข้าทำหน้าที่เป็นทนายความ (Consultant) แก่ทนายความ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานส่วนที่เกี่ยวกับการบัญชี คอมพิวเตอร์ ภาษีอากร การปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับ และการปฏิบัติตามระบบการควบคุมภายใน เป็นต้น

(5) ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับระบบการควบคุมภายในนั้น นักบัญชีสืบสวนอาจเข้าไปมีบทบาทในการสอบทานระบบการควบคุมภายในเพิ่มเติมจากงานที่ทำโดยหน่วยงานตรวจสอบภายใน ถึงแม้ว่ากิจการแห่งนั้นจะมีหน่วยงานตรวจสอบภายในอยู่แล้วก็ตาม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความมั่นใจในเรื่องต่อไปนี้

(5.1) บุคลากรได้รับการฝึกอบรมอย่างเพียงพอ เพื่อให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ตามระบบการควบคุมภายในที่ได้กำหนดไว้

(5.2) ระบบการควบคุมภายในจะสามารถป้องกันความเสี่ยง (หรือการทุจริต) ที่อาจเกิดขึ้น

(5.3) ระบบการควบคุมภายในมีต้นทุนที่สูงเกินไปหรือไม่ เมื่อเปรียบเทียบกับความเสี่ยง (หรือการทุจริต) ที่อาจเกิดขึ้น เช่น วิธีการควบคุมภายในหรือระเบียบวิธีปฏิบัติงานได้กำหนดไว้มีมากเกินไปจนความจำเป็นหรือไม่ ซึ่งส่งผลให้การทำงานล่าช้าไม่มีประสิทธิภาพ เป็นต้น

(6) นักบัญชีสืบสวนอาจมีบทบาทในการให้คำแนะนำแก่เจ้าหน้าที่ ลูกหนี้ และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับกิจการที่ล้มละลาย หรือกิจการที่กำลังมีปัญหาด้านการเงิน ซึ่งอาจให้คำแนะนำถึงกลยุทธ์หรือวิธีปฏิบัติเพื่อให้เป็นไปตามข้อกำหนดกฎหมาย เช่น สอบทานฐานะการเงินของลูกหนี้ (ของบริษัทที่ล้มละลาย) ประเมินราคาทรัพย์สินวิเคราะห์รายการระหว่างบุคคลหรือกิจการที่เกี่ยวข้องกัน เป็นต้น ในสหรัฐอเมริกาถึงกับมีสมาคมที่มีชื่อว่า

Association of Insolvency Accountant (AIA) เพื่อจัดให้มีการสอบเพื่อให้ได้ใบอนุญาตเป็นนักบัญชีสืบสวนที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการบัญชีที่เกี่ยวกับการล้มละลาย (Bankruptcy Accounting) นักบัญชีที่ผ่านการทดสอบจะเรียกว่า Certified Insolvency and Reorganization Accountant (CIRA)

(7) นักบัญชีสืบสวนอาจมีบทบาทในฐานะพยานผู้เชี่ยวชาญในศาล (Expert Witness) โดยอาศัยความรู้และทักษะทางวิชาชีพที่มี

(8) นักบัญชีสืบสวนอาจให้บริการอื่นๆ อีก เช่น เป็นผู้ช่วยทนายความในการค้นหาข้อมูลหรือเอกสารสำคัญซึ่งต้องใช้ในศาล (Discovery Assistance) สืบหาข้อมูลจากตลาด หรืออุตสาหกรรม (Proof of Business Fact) หรือให้คำแนะนำ หรือเสนอแนะกลยุทธ์แก่กิจการ (Development of Strategy) เพื่อแก้ไขปัญหาทางการเงินและการบัญชี เป็นต้น ในส่วนที่เกี่ยวกับบริษัทประกันภัย นักบัญชีสืบสวนอาจเข้าไปมีบทบาทในการสอบทานความเหตุผลสมผลของข้อมูลที่ใช้ในการขอรับเงินประกัน (Insurance Claims) หรือคำนวณผลเสียหายที่เกิดขึ้นเป็นตัวเงิน (Computation of Damage) หรือสอบทานความถูกต้องของใบเสร็จค่ายาที่นำมาเบิก (Medical Insurance) เป็นต้น

ความรู้และทักษะที่จำเป็นสำหรับนักบัญชีสืบสวน

นอกจากความรู้พื้นฐานที่ได้มาจากการศึกษาในมหาวิทยาลัยแล้ว นักบัญชีสืบสวนควรมีประสบการณ์ทางด้านบัญชี (เช่น การบัญชีบริหาร การตรวจสอบ การควบคุมภายใน การบัญชีภาษีอากร เป็นต้น) และจำเป็นต้องศึกษาหาความรู้ ความชำนาญเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง นักบัญชีสืบสวนต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญในทุกเรื่องที่สืบสวน แต่ก็สามารถใช้ความรู้ในส่วนที่เกี่ยวกับงานของตนได้ (ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทีม) โดยทั่วไป นักบัญชีสืบสวนควรมีความรู้ในเรื่องต่างๆ ต่อไปนี้

(1) ความรู้เกี่ยวกับการทุจริต (Fraud Knowledge)

ทักษะสำหรับนักบัญชีสืบสวนที่จำเป็นรองลงมาคือ ความรู้ด้านการบัญชี และการตรวจสอบ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการทุจริต (Fraud Knowledge) ซึ่งอาจเป็นเพราะบริการส่วนใหญ่ของการบัญชีสืบสวนเกี่ยวข้องกับการตรวจสอบการทุจริต

นักบัญชีสืบสวนควรมีความรู้และทักษะอย่างเพียงพอที่จะรับทราบสัญญาณเตือนหรือสัญญาณบอกเหตุเกี่ยวกับการทุจริตที่อาจเกิดขึ้น (Warning Signs หรือ Red Flags) รวมทั้งจุดอ่อนของระบบการควบคุมภายในต่างๆ ที่อาจก่อให้เกิดการฉ้อโกงหรือการทุจริต ความรู้ต่างๆ เหล่านี้จะช่วยให้นักบัญชีสืบสวนสามารถระบุถึงความเสี่ยงหรือการทุจริตที่อาจเกิดขึ้น รวมทั้งประเภทของการทุจริต และบอกสิ่งที่เกิดการทุจริตได้ ซึ่งจะช่วยให้กำหนดวิธีการ และขอบเขตของการสืบสวนที่เหมาะสมต่อไป

(2) ความชำนาญงานการตรวจสอบ (Investigative Competency)

เนื่องจากการทุจริตมักถูกปิดบังไว้อย่างดี นักบัญชีสืบสวนจึงควรเข้าใจถึงสัญญาณเตือนและจุดอ่อนของระบบการควบคุมภายในว่าจะมีโอกาสก่อให้เกิดการทุจริตได้อย่างไร นั่นคือ นักบัญชีสืบสวนต้องมีความชำนาญงานในการตรวจสอบ มีความช่างสังเกต พินิจพิเคราะห์ และมีจินตนาการในการตรวจสอบ (Investigative Mentality) ความชำนาญงานการตรวจสอบนี้จะช่วยให้นักบัญชีสืบสวนสามารถระบุ แยกแยะ และวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสืบสวนนั้น

(3) ความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย (Knowledge of Law)

นักบัญชีสืบสวนควรมีความรู้ทั้งกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญา เพื่อที่จะได้เข้าใจว่าการกระทำอันไม่สมควรนั้นละเมิดต่อกฎหมายในเรื่องใดและเพื่อที่จะได้วางแผนการตรวจสอบ และสามารถระบุประเด็นที่จะสืบสวนได้อย่างเหมาะสม

(4) ความรู้เกี่ยวกับหลักฐาน (Rules of Evidence)

หลักฐานที่ได้จากการตรวจสอบอาจมีความแตกต่างจากหลักฐานทางกฎหมาย เนื่องจากหลักฐานที่รวบรวมอาจต้องเป็นหลักฐานทางกฎหมายที่สามารถใช้ประโยชน์ในศาลได้ นักบัญชีสืบสวนจึงต้องมีความรู้ในเรื่องกฎเกณฑ์ของหลักฐานทางกฎหมาย โดยอาจปรึกษาหารือกับทนายความ หรือนักกฎหมายที่อยู่ในทีม เพื่อให้เข้าใจถึงลักษณะและคุณสมบัติของหลักฐานทางกฎหมายนั้น

(5) ความรู้เกี่ยวกับธุรกิจ (Business Knowledge)

นักบัญชีสืบสวนควรมีความรู้เกี่ยวกับธุรกิจและอุตสาหกรรมที่กิจการดำเนินงานอยู่ สภาพเศรษฐกิจ การบริหารงาน และวิธีปฏิบัติงานของกิจการ ความรู้เกี่ยวกับธุรกิจดังกล่าวเป็นกรอบสำหรับนักบัญชีสืบสวนใช้อ้างอิงในการใช้ดุลยพินิจเกี่ยวกับผู้ประกอบวิชาชีพ ซึ่งจะช่วยนักบัญชีสืบสวนในการประเมินความเสี่ยง และการระบุปัญหา รวมทั้งการวางแผนและปฏิบัติงานตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และช่วยในการประเมินหลักฐานการตรวจสอบ

(6) ทักษะการติดต่อสื่อสาร (Communications Skill)

บ่อยครั้งที่นักบัญชีสืบสวนต้องทำหน้าที่เป็นพยานผู้เชี่ยวชาญในศาล เพื่ออธิบายถึงข้อเท็จจริง หรือนำเสนอหลักฐานข้อเท็จจริง ดังนั้น การติดต่อสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพและชัดเจน ซึ่งรวมถึงการจัดทำกระดาษทำการ และการนำเสนอรายงาน จึงมีความสำคัญสำหรับนักบัญชีสืบสวน นอกจากนี้ นักบัญชีสืบสวนควรมีทักษะในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Skills) เนื่องจากลักษณะของงานต้องมีการติดต่อ สัมภาษณ์ และประสานงานกับบุคคลต่าง ๆ และควรมีทัศนคติที่เป็นมิตรกับบุคคลที่ถูกตรวจสอบ และควรมีความรู้ทางจิตวิทยาเพื่อที่จะเข้าใจถึงสาเหตุของการปฏิบัติไม่ชอบของบุคคลากรนั้น

(7) ทักษะทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology Skill)

นักบัญชีสืบสวนควรมีความรู้ทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างเพียงพอในระดับที่เข้าใจ และสามารถใช

งานได้ อย่างไรก็ตาม ในบางครั้งนักบัญชีสืบสวนอาจต้องพิจารณาถึงความจำเป็นที่จะต้องให้ผู้เชี่ยวชาญด้านระบบสารสนเทศที่ใช้คอมพิวเตอร์ในการตรวจสอบเข้าร่วมในทีม เนื่องจากในบางกรณี ขอบเขตของการสืบสวนอาจต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับระบบสารสนเทศที่ใช้คอมพิวเตอร์ ซึ่งสภาพแวดล้อมของระบบสารสนเทศที่ใช้คอมพิวเตอร์ดังกล่าวอาจมีผลกระทบต่อวิธีการปฏิบัติงานของนักบัญชีสืบสวน รวมถึงการพิจารณาความเสี่ยง และการออกแบบวิธีการสืบสวน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของงานที่ได้รับมอบหมายนั้น

นักบัญชีสืบสวนควรมีความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญ และความซับซ้อนของกิจกรรมระบบสารสนเทศที่ใช้คอมพิวเตอร์ และข้อมูลที่จะนำมาใช้ในการตรวจสอบในเรื่องต่อไปนี้

- ความสำคัญและความซับซ้อนของการประมวลผลด้วยคอมพิวเตอร์ในแต่ละระบบงาน ที่สำคัญ เช่น คอมพิวเตอร์สร้างรายการที่มีสาระสำคัญโดยอัตโนมัติ ซึ่งเกี่ยวข้องกับระบบงานอื่นโดยตรง หรือคอมพิวเตอร์คำนวณข้อมูลทางการเงินอย่างซับซ้อน ซึ่งไม่สามารถตรวจสอบความเหมาะสมอย่างเป็นอิสระได้

- โครงสร้างการจําต้องการของกิจกรรมระบบสารสนเทศที่ใช้คอมพิวเตอร์

- การมีข้อมูลให้ตรวจสอบ เอกสารประกอบรายการ และเพิ่มข้อมูลคอมพิวเตอร์

มาตรฐานการปฏิบัติงานของนักบัญชีสืบสวน

เนื่องจากยังไม่มีสมาคมวิชาชีพใดที่ออกมาตราฐานการปฏิบัติงานของนักบัญชีสืบสวนมาเป็นการเฉพาะ และเนื่องจากลักษณะงานส่วนใหญ่ของการบัญชีสืบสวนคล้ายกับการตรวจสอบภายใน ดังนั้น นักบัญชีสืบสวนจึงอาจใช้มาตรฐานการปฏิบัติงานสำหรับผู้ตรวจสอบภายในเป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน